

KOZMÁNE SOÓS EDIT

JATE Tudományos Szocializmus Tanszék

Szeged

A RIF HÁBORÚ ÉS AZ EURÓPAI MUNKÁSMOZGALOM

Azt követően, hogy 1921. július 21-én a rif csapatok győzelmet arattak a jól felfegyverzett spanyol hadsereg felett, a Rif-hegységben zajló események újra Marokkóra irányították Európa figyelmét. 1925-ben Frunze Marokkó nemzetközi helyzetét a következőképpen jellemezte: "Marokkó mindig az imperializmus egyik beteg pontja volt. Az utolsó évtized folyamán az Észak-Afrika e csücskében zajló események nemegyszer azzal fenyegettek, hogy a világégés lángját lobbantják fel."^{1/}

A természeti kincsekben gazdag független ország rendkívül előnyös stratégiai helyzete következtében a XX. századra az imperialista érdekellettek színhelyévé vált. Spanyolország, Franciaország, Anglia és Németország mellett követelésekkel lépett fel Olaszország is. A Marokkóban uralkodó anarchikus állapotok lehetővé tették számukra, hogy jelentős gazdasági és kereskedelmi sikereket érjenek el a szultán monopolhelyzetének fokozatos felszámolásával. Miközben az egyenőtlen szerződések újabb és újabb privilégiumokat juttattak a külföldi kereskedőcégeknek, a se-rifi állam Abd el Aziz (1894-1907) uralkodása idején csődbe jutott. Valójában már az első marokkói válságot lezáró algecirasi konferencia Főegyezménye (1906. február 14.) is

Franciaország és Spanyolország javára tartalmazott olyan előnyöket, amelyek az elkövetkező években az ország belsejébe történő katonai behatolás ürügyéül szolgáltak.

A szultánnak a külföldiekkel való együttműködése miatt országszerte elszigetelt felkelések törtek ki. Párizs "Francia Észak-Afrika" terve megvalósítása céljából a katonai beavatkozáshoz folyamodott. A francia, majd a Presidioshoz ragaszkodó spanyol hódítók megjelenésére a német politikai vezetés tiltakozásul az 1911. július 1-jei "Párduc-ugrással" válaszolt. Anglia azonban nem engedhette meg, hogy a Gibraltár tengerpartján fekvő ország olyan hatalom kezébe kerüljön, amely jelentős flottával rendelkezik, s veszélyt jelenthet a Szuezi csatornához - illetve onnan az Indiába - vezető úton. Így nyomás gyakorolt Németországra, amely elismerte a Marokkó feletti protektorátusról szóló 1912. március 30-i Fezi egyezményt. Ezzel megtörtént Marokkó "tuniszifikálása", a szultán hatalma formálissá vált.

Ezt követően Franciaország és Spanyolország 1912. november 27-én Madridban Marokkót három részre osztotta fel: francia zóna, spanyol zóna és Tanger mint nemzetközi zóna. A szultánt kötelezték hatalma megosztására a tetuáni kalifával.

Az anuáli csata

A protektorátus felállítása után Marokkó története a legiázás ellen harcot vívó törzsek története. Az idegen elnyomók uralma egyet jelentett az évszázados szokások, a hagyományok megsértésével. A spanyol gyarmatosítók azonban a legkegyetlenebb módszerektől sem riadtak vissza, hogy a felkeléseket leverjék.

Az első világháború idején Spanyolország jelentősebb csapatokat nem küldött Marokkóba, ennek ellenére a spanyolok mindvégig katonai fölényrel rendelkeztek. Spanyolország a belső gazdasági problémák miatt is csak fokozatosan törekedett a Madridi egyezményben rögzített területek elfoglalására.

Spanyol-Marokkó kb. 20 ezer km² területén 66 törzs ke-
retei között megközelítőleg 760 ezer fő élt.^{2/} 1921-re ezen területek egyharmad része került spanyol ellenőrzés alá, főként a földközi-tengeri sávra korlátozódva. Polgári közigazgatás a spanyol gyarmati közigazgatás területén gyakorlatilag nem létezett. A három commandancia, azaz központ (Larache, Tetuán, Melilla) vezetője - aki teljes autonómiával rendelkezett - az utasításokat a spanyol hadügyminisztertől és az államminisztertől a tetuáni főmegbízott közvetítésével kapta.

Az első világháború után Spanyol-Marokkóban fokozatosan két egymással laza kapcsolatban álló központ alakult ki a spanyol ellenőrzés megszilárdítására a protektorátus belsejében, ahol kezdetben egymástól függetlenül folytak az esemé-

nyek. A nyugati övezetben Tetuán és Ceuta központokkal, ill. a keleti övezet a Rif vidékkel. 1921. januárjában a Spanyol-Marokkóba irányított 24 ezer fős hadseregben a 20 ezer spanyol nemzetiségűn kívül 4 ezer marokkói katona is szolgált. A spanyol kormány 1921-ben egy-egy tábornokot bízott meg a keleti és nyugati övezet leigázására, - vagy ahogy azt a spanyolok nevezték: a protektorátus "pacifikálására". Berenguer és Silvestre tábornokok eltérő elképzelésekkel rendelkeztek a törzsek behódoltatására.^{3/} Berenguer, aki egyben Spanyol-Marokkó főmegbízottja is volt, a "pacifikálást" inkább politikai, mint katonai kérdésnek tekintette. Ezzel szemben a Keleti övezet parancsnoka Silvestre tábornok gyors katonai dicsőségre vágyott, s ezért a lehető legrövidebb időn belül le akart számolni a rif törzsekkel. A katonai vezetés optimizmusát a gyors sikereket illetően jól tükrözi XIII. Alfonz spanyol király 1921. január 21-i kijelentése: "Hamarosan véget vetünk a vérrel és pénzzel történő áldozathozatalnak."^{4/}

Amíg azonban nyugaton a Berenguer vezette csapatok tervszerűen nyomultak előre a protektorátus belseje felé és számottevő eredményeket értek el, keleten Silvestre csapatai a rifek ellenállásába ütköztek.

Spanyol-Marokkó keleti övezetében, a Rif-hegységben élő berberok, közismert nevükön a rifek, kevésbé zárt közösségekben éltek, mint az Atlasz-hegység berber törzsei. Számuk mintegy 400-500 ezer volt 1921-ben. Legnagyobb törzseik a Beni Urriaguel mellett a Beni Amart, a Geznaya, a Buçoya és a Beni Tuzin. Az ásványkincsekben - ezüst, vörös-

réz, antimon, vasérc - gazdag Rif-hegység már régóta magára vonta a spanyol tőkés körök és tisztek figyelmét, akik számára könnyű prédának tűnt. A spanyol gyarmati közigazgatás ezért megpróbálta megnyerni a Beni Urriaguel főnökét, Abd el Krimet.^{5/} Abd el Krim, aki a német Mannesmann Marokkói Részvénytársasággal állt kapcsolatban, válaszul minden összeköttetést megszakított a spanyolokkal, de a fegyveres konfliktust igyekezett elkerülni. A Rifben ui. ekkor már szervezett ellenállás volt kialakulóban. (Évek óta folyt a készülődés a védekezésre, amelyhez a fegyvereket a német cégekkel kereskedelmi kapcsolatban álló törzsek gyűjtötték össze.) A spanyol hódítók elleni elszigetelt harcok sikertelensége megmutatta, hogy az egymással is rivalizáló törzsek elszigetelt mozgalma nem hozhat sikereket. Az egység megteremtéséhez azonban a társadalmi rendet is garantálni kellett, ehhez pedig a törzseknek erőskezü, helyi bázissal rendelkező vezetőre volt szükségük.

Muhamed bin Abd el Krim el Khattabi (1881-1963) a Rif-hegység leghatalmasabb törzséből a Beni Urriagelből származik. Az iszlám tanulmányok befejezése után elvégezte a melillai spanyol iskolát. Széles látókörű, jó szervező és nemzetközi ügyekben is járatos melillai kádi volt (1915-19), emellett több évig az El Telegrama del Rif arab mellékleténél szerkesztőként dolgozott. 1917-ben spanyolelles nézetei miatt bebörtönözték Rostrogardoban (Észak-Melilla). Kiszabadulása után visszatért törzséhez, s apja halálát követően (1920) annak vezetője lett.

A fokozódó spanyol provokációk hatására nyilatkozatot

tett közzé: "Muszlimok! Mi békét akarunk Spanyolországgal, de Spanyolország nem akar békét velünk! Készülnünk kell a háborúra!"^{6/}

Az első komolyabb összecsapásra 1921. június 1-én került sor, amikor Abd el Krim mindössze 300 harcosával elfoglalta a Dar Abar nevű kis települést és jelentős fegyverkészlethez jutott. A spanyol katonai vezetés azonban nem érzékelte kudarc jelentőségét. Legalábbis Berenguer főmegbízottat idézve a madridi El Sol c. lap 1921. július 20-i száma a következőket jelentette: "... A spanyolok nyugodtak lehetnek afelől, hogy Marokkóban a pacifikálás folyamata sikeresen zajlik egy izolált vereségtől eltekintve. Újabb csapatokra nincs szükség."

Ezért is érte villámcsapásként Madridot az 1921. július 21-26-i anuáli csata híre, amely a spanyol csapatok csúfos vereségével végződött. Silvestre tábornok 25.700 fős serege felett Abd el Krim népfelkelőkből álló 4000 fős serege elsőprő győzelmet aratott. Silvestre tábornok öngyilkos lett.

Mivel magyarázható a modern fegyverekkel felszerelt spanyol hadsereg veresége, amely számban is felülmúlta a rosszul felfegyverzett, katonailag képzetlen népfelkelők csapatát? A spanyol hadviselés problémáit hangsúlyozva Frunze rámutatott, hogy a hadműveleteket a spanyolok hozzá nem értő módon hajtották végre, s nem volt megszervezve az utánpótlás sem. A spanyolok tömeges csoportosulása jó célpontul szolgált a mozgékony és kisszámú csapatoknak.^{7/}

A vereség további okai mélyebben gyökereznek és jól tükrözik a gyarmatosító ország ekkor már különösen súlyos

gazdasági, társadalmi és politikai válságát. A spanyol burzsoáziát az első világháború befejeződésével az európai hatalmak mindinkább kiszorították a világpiacról. Spanyolország gazdasági nehézségei az ipar elmaradottságában és a piac csekély felvevőképességében az 1921-es gazdasági válság hatására még tovább nőttek. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a katonákat rosszul fizették, problémák jelentkeztek az élelem- és az orvosi ellátás terén.

Az elmaradott monarchikus rendszert kiszolgáló tisztikar despotizmusát egyre fokozódó elégedetlenséggel szemlélő forradalmi beállítottságú altisztek egy csoportja saját junták kialakításával tiltakozott. Egy spanyol középosztálybeli értelmiségi, Arturo Barea, aki őrmesterként szolgált Marokkóban, a protektorátust találóan a "csatamező, a kocsmá és a bordélyház összetételeként" jellemezte.^{8/} Véleménye a spanyolok "gyarmati hatalom" voltáról is lesújtó. "Civilizálni a marokkóiakat? Mi, akik Kasztíliaiból, Andalúziából, Granadából jöttünk, és nem tudunk írni, olvasni? Lehetetlen. És ki fog civilizálni bennünket?"^{9/}

A demokralizálódott hadseregben, amelyből az anuáli csata idején sok tiszt dezertált, vagy kibújt a kötelezettsége alól a katasztrófának előbb, vagy utóbb be kellett következnie.

Hat hónappal később a cortesben az afrikanista Cavalanti tábornok az anuáli vereség okairól szólva lényegretörően jellemezte a helyzetet. "Silvestre nem bukott meg! A rendszer bukott meg és Silvestre volt ennek az áldozata!"^{10/}

Az anuáli vereségről a spanyol sajtó a cenzúra miatt nem írhatott. A kormány határozata a háború folytatására és újabb erősítések küldésére Marokkóba elégedetlenséget váltott ki a lakosság széles tömegeiben. Az elégedetlenség azonban határozott irányítás hiányában nem szerveződhetett tömeges mozgalmá. A szocialista sajtó meghatározása alapján a közömbösség és a letargia egyaránt megfigyelhető volt. Csupán a Spanyol Kommunista Párt tett közzé egy általános sztrájk-felhívást, amelyben a háború befejezését követelte. Néhány megmozdulástól eltekintve a felhívás nem talált visszhangra. Baszkföldön azonban 1921. augusztus 21-én Bilbaoban egy általános sztrájk robbant ki a háborús csapatok Marokkóba küldése ellen. A sztrájkban 15 ezer fém munkás vett részt, s véres összetűzésekre került sor a rendőrséggel. Augusztus 2-án a felkelés áttért Zaragozára, ahol a sztrájkolók száma elérte a 40 ezret.

A tömegeknek a gyarmati kapitalizmus elleni fellépése folytatásaként 1921. szeptemberében Baszkföldön a több ezres tömeg újra megpróbálta megakadályozni a Marokkóba küldött csapatok behajózását.

A kormány októberig titkolta a spanyol visszavonulást, de akkor jelentést vitt a cortes elé. Ezt követően a vereségért felelős tisztek számonkérését követelte az egész monarchiaellenes ellenzék a polgári radikálisoktól a szocialistákig. Ám a spanyol hivatalos jelentésben szereplő veszteségek ellenére a katonai junták továbbra is keményebb észak-afrika politikát követeltek.^{11/}

Az anuáli győzelem után a sorozatos rif győzelmek ellené-

re a törzsek közötti harci szövetség felbomlott. Az újonnan felszabadított területeken a társadalmi viszonyok rendezetlensége gyors politikai fragmentációhoz vezetett, aminek következtében a spanyoloknak lehetőségük nyílt bizonyos pozíciók visszaszerzésére. Ennek láttán Abd el Krim a zsákmányolt fegyverek és a foglyokért kapott hadisarc segítségével egy reguláris hadsereget épített ki, amelynek felszereltsége és a szövetséges törzsek személyes uralma alá kerülése 1921. szeptemberében lehetővé tette a rif állam proklamációját. Szeptember 19-én a kabírok, azaz a törzsi előljárók ülése rif nemzetgyűléssé alakult és kikiáltotta a független Rif Köztársaságot. Ennek vezetője az emír rangot viselő Abd el Krim lett. Központja: Adzsdír (kb. 2 ezer lakossal).^{12/}

Az alkotmány értelmében a rif államban a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat a nemzetgyűlés gyakorolta Abd el Krim elnöklétével. A rif kormány összetételére jellemző, hogy tisztségviselői rokoni kapcsolatban álltak Abd el Krimmel. Így sógora, Muhamed Azerban volt a külügyminiszter, nagybátyja Shaikh l- Iazid a belügyminiszter, másik nagybátyja Mulej Abderlam a pénzügyminiszter, unokatestvére Ahmed Budra a hadügyminiszter. Abd el Krim öccse, Mhamed Abd el Krim, mint a rif hadsereg vezetőségének parancsnoka szintén kulcsszerepet játszott.

A Rif Köztársaság társadalmi és politikai berendezkedése egy harci törzsszövetségnek tekinthető, és egyfajta sajátos katonai demokráciához állt a legközelebb. A rif vidéken ezidőben a nemzetiségi viszonyok mellett előrehaladt az osztálytagozódás folyamata. Az áru- és pénzviszonyok fej-

lődése eredményeképpen már a földművelés és az állattenyésztés sem volt teljesen naturális szintű. A Dél-Spanyolországgal és a szomszédos francia gyarmatokkal (Algériával, Francia-Marokkóval) való kereskedelem elkerülhetetlenül vagyoni differenciálódást idézett elő a törzseken belül. Pierre Semard utal arra, hogy a rif parasztok közül évente 20 ezer hagyta el a hazai hegyeket idénymunkára, főként az aratásra.^{13/}

A törzsek osztályok szerinti rétegződése, a törzsi-nemzeti rif előkelők feudális vezetőkké válásának a folyamata a huszas évekre felgyorsult, de az egyes területeken differenciáltan jelentkezett. A rif nemzeti felszabadító mozgalom egész története azt jelzi, hogy ez a folyamat tovább tartott, és a törzsi-nemzeti viszonyok maradványai nagyrészt fennmaradtak..

Az államhatalom központi szerveinek a megalakítása az évszázados hagyományok figyelembevételével történt meg. A közigazgatási egység a törzs lett, amely élén a kaid állt. Kikiáltásakor 18 törzs alkotta a köztársaságot. A kaidok sokrétű munkát láttak el: bírói, adószedői és parancsnoki kötelezettségeket teljesítettek. Ez a szervezeti forma annyiban volt új és haladó, amennyiben a kaidok a belügyminiszternek és a dzemma-nak, azaz a törzsi vezetők mellett működő önkormányzatot gyakorló tanácsnak voltak alárendelve. (P. a kaidok bírói ítélete ellen fellebbezni lehetett a köztársaság igazságügyi szerveihez.)

A köztársaság működését meghatározta, hogy fennállása első percétől harcban állt Spanyolországgal. Tekintettel

a hadiállapotra, a nemzetgyűlés általános mozgósítást rendelt el, s a köztársaság vezetőjét a hadsereg főparancsnokává nevezte ki. A külpolitika határozta meg a legfontosabb belpolitikai teendőket. A köztársaság védelmében és a függetlenségért folyó harcban "véget kell vetni a Rifben uralkodó anarchiának és létrehozni a rif egységet"^{14/} - hangsúlyozta Abd el Krim. S, hogy e végcél megvalósításában milyen jelentős sikereket értek el, arról egy amerikai újságíró 1925-ben így tudósított. "Az országban törvény és rend uralkodott. A családok és a falvak között megszűnt a vérbosszú, a helyi viszálykodás. Gondoskodtak az emberek személyi és vagyoni biztonságáról."^{15/}

A kormány gazdasági intézkedései is a háborút szolgálták. A hadi felszerelés megszerzéséhez szükséges anyagi fedezet megteremtéséhez kétréle adót vezettek be. A fejadót, amelyet a háborús rokkantakon kívül mindenki köteles volt beszolgáltatni, illetve a jövedelem után természetben vagy pénzben fizetendő 5%-os személyi jövedelemadót.

Az Abd el Krim által vezetett haderők 6-7 ezer fős reguláris hadseregből ill. irreguláris törzsi csapatokból álltak. Ez utóbbiba tartozott minden férfi lakos 16-tól 50 éves korig. A reguláris hadsereg - amely felépítése európai példa alapján történt meg - főleg a korábban spanyol vagy francia szolgálatban álló marokkói katonákból állt. Az irreguláris sereget illetően, a harcokban mindig azon terület törzsi népfelkelői vettek részt, ahol a hadműveletek folytak. Így a hadsereg létszáma a háború menetétől függően állandóan változott, s az első évben nem lépte túl

a 40 ezer főt.

A rif hadsereg sorozatos győzelmeinek a titka az igénytelen, bátor, a terep ismeretének előnyével is rendelkező rif harcosok ellenállóképessége, kitartása és a csapattestek mozgékonyasága.

A fegyvereket Abd el Krim különböző forrásokból szerezte be. A győztes csaták után jelentős zsákmányhoz jutott, és a hadifoglyokért járó hadisarcot is fegyverekre költötték. Emellett a nagy városokban, mint Melilla, Tetuán, Tanger általános volt a fegyvercsempészet, illetve a vásárlás.

Abd el Krim ügyesen kihasználta az imperialista hatalmak ellentéteit is, amelyek a rif háborút a saját hagyományos érdekeiknek megfelelően próbálták eszközül felhasználni egy másik rivális nagyhatalom ellen, a rifek megfelelő fegyveres támogatása ellenében. (Így pl. nyílt titok volt, hogy a franciák fegyverekkel támogatják a felkelőket.)

A háború és a spanyol munkásmozgalom

1922 folyamán a hadműveletek Spanyol-Marokkó nyugati övezetére is kiterjedtek, s a spanyolok visszavonulásának az lett a következménye, hogy Abd el Krim vezetésével egy muzulmán központ alakult ki. Ugyanakkor Spanyolország kezén csupán a Földközi-tenger partján levő megerősített városok maradtak. A cortes egyik tagja összegezve a spanyolok helyzetét, 1922-ben kijelentette: "Ha így folytatjuk, hamarosan elveszítjük Marokkót, nem lesz többé hadseregünk, nem lesz többé Spanyolország."^{16/}

A sorozatos vereségek nyomán bekövetkezett belső nyomás hatására a kormány 1922. március 7-én feloszlatta a katonai juntákat. Az elhúzódó rif háború emellett belpolitikai válságot idézett elő. Az anuáli vereségbe belebukott Allendesalazar kormányát követő Maura-kormány sem bizonyult elég erősnek a tisztek és a hadsereg megfélemezésére, sőt azok beavatkozása a politikai életbe egyre fokozódott.

Az országot továbbra is feszült állapotban tartó marokkói probléma mellett, 1922. március 7-ét, az alkotmányos jogok visszaállítását követően a szocialisták aktivitásának fokozódása figyelhető meg. A Spanyolországban kibontakozó széles tömegmozgalomban állásfoglalásukat a pacifizmus és az antiimperializmus diktálta. Álláspontjuk megegyezett a "szocialista gyarmatosítás" reformista koncepciójával. Sajnálták, hogy Spanyolország nem tud civilizációs missziót betölteni Marokkóban. Habár 1921 folyamán több alkalommal is szerveztek tüntetést a háború ellen - pl. 1921. május 1-én Madridban került sor tömeges megmozdulásra -, a tüntetés nem a gyarmatosítás ellen irányult; hanem csupán a vezető tőkés és katonai körök háborús politikáját, annak igazságtalan és erkölcstelen jellegét ítélte el. Az Abd el Krim vezette törzsek igazságos harca mellett nem történt állásfoglalás.

1922-től két irányzat körvonalazódik a Spanyol Szocialista Munkáspárton belül a rif háború megítélésében. Az opportunisták irányzat mellett a szocialista baloldal álláspontja a rif háború kérdésében megközelíti a kommunista véleményt. Pablo Iglesias csoportja nemcsak a háború, hanem a katonai hódítás ellen is fellépett és Marokkó azonnali kiürí-

tését kezdte szorgalmazni. Ezzel szemben Prieto csoportja a hadsereget azért támadta, mert az önkényesen és nem a protektorátusi irányítás szellemében cselekedett. Prieto 1922. november 21-i parlamenti beszéde is a hadsereg ellen irányult, "amely képtelen betölteni misszióját, a hadviselést".^{17/} Ezen csoport tevékenysége a továbbiakban csupán a parlamenti harcra korlátozódott, majd fokozatosan jobbratolódott és a katonai diktatúra kiszolgálójává vált.

Lényegében a Szocialista Munkásinternacionálénak a rif háború idején folyó kongresszusain is napirenden volt a gyarmati probléma, de a marokkói háború ügyében semmilyen konkrét állásfoglalás nem történt. A Szocialista Munkásinternacionálé politikája az internacionalizmus szavakban történő elismerését, a nemzetek egyenjogúsága pusztán formális deklarálását jelentette: "szembe kell szállni a gyarmati népek kizsákmányolásával, s követelni kell a gyarmatok önkormányzatát".^{18/}

Az 1923-as hamburgi kongresszus "Imperialista béke és a munkásosztály feladatai" c. határozatában a háború esetére szóló korábbi "általános felkelés" taktikája már elntűnik, s megelégedtek helyette a "kérdés tanulmányozása" üres frázisával.^{19/}

A szocialisták Európa-centrikusságával szemben a Kommunista Internacionálé (KI) a kapcsolatfelvétel fontosságát hangsúlyozta a gyarmatok azon forradalmi erőivel, amelyek a politikailag és gazdaságilag elnyomott országokban az imperializmus megdöntésére törekedtek. A tárgyalt időszakban a KI folyamatosan távolodott el a gyarmatosítás reformis-

ta koncepciójától. Alapító kongresszusán a gyarmatok felszabadítását csak a gyarmatosító országok munkásosztálya felszabadításával együtt tartották megvalósíthatónak. A helyes álláspont csak a KI 2. kongresszusán (1920) alakult ki, ahol első alkalommal vettek részt a gyarmati országok képviselői is. "A Kommunista Internacionálé feladata kijavítani a II. Internacionálé vezetői által elkövetett hibákat"^{20/} - hangsúlyozta Pach-dinh Sun (Korea). Ennek szellemében a nemzeti és a gyarmati kérdésben a Lenin által hangsúlyozott alapeszme, az "elnyomó és elnyomott népek" kategóriája közti differenciálás, valóban végleges szakítást jelentett a II. Internacionálé politikájával. A Tézisek megállapítja, hogy "a külföldi uralom gátolja a társadalmi erők szabad fejlődését, ezért első lépésként a külföld hatalmát kell megdönteni".^{21/} A Kelet azonban nem volt egységes. Egységről annyiban lehet beszélni, amennyiben a kapitalizmus gyarmati és félgymati perifériáját alkotta. A KI-ban a gyarmatok helyzetének tárgyalásakor az elsődleges szempont a kínaihoz hasonló kapitalista rendszerű, félgymati, elnyomott országok forradalmi mozgalmi közötti viszony meghatározása volt, s az ehhez hasonló gazdasági és társadalmi berendezkedésű országok példája alapján fogalmazódott meg a KI stratégiai irányvonala. De a lenini megközelítés nem zárja ki a gyarmatok között meglévő lényegi gazdasági, társadalmi különbségek elismerését sem. "Minden nemzeti és gyarmati kérdés megoldásában a konkrét gazdasági tényezők figyelembevételével és a valóság jelenségeiből kiindulva keressük a megoldást" - mutatott rá Lenin.^{22/} A "Határozat a

nemzeti és a gyarmati kérdésben" megállapítja, hogy "az elmaradott feudális és patriarchális viszonyokkal rendelkező gyarmatok esetében a KI az adott ország kommunista pártjára bízza a gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalma támogatása konkrét formájának meghatározását, s a legaktívabb segítség azon ország munkásaira hárul, amely országtól függ az adott gyarmat".^{23/}

Spanyolországban a munkásosztály viszonyát a marokkói eseményekhez befolyásolta az, hogy 1921. november 7-én megalakult - az egyesítés után - Spanyolország Kommunista Pártja (SKP). A kommunista párt kezdettől forradalmi álláspont megszilárdítására törekedett a marokkói ügyben. Fellepett a háború folytatása ellen és Marokkó függetlensége mellett. Ennek megvalósítása érdekében - a KI egységfront taktikájának megfelelően - a munkásosztály egységfrontja megteremtésére törekedett, de ezt a folyamatot gátolta a munkásosztály megosztottsága.

1922 folyamán az SKP több alkalommal is nyílt levelet intézett a Spanyol Szocialista Munkáspárthoz és az Általános Munkásszövetséghez az egységfront kialakítására a marokkói háború ellen. Javasolta egy a szocialista párt, a két szakszervezeti központ és az anarchista csoportok képviselőiből álló akcióbizottság megalakítását a háborúellenes harc szervezésére és vezetésére. Hangsúlyozta, hogy "Spanyolország proletariátusának nem szabad részvétlen maradnia, hanem hangot kell adnia a kizsákmányoló bűnös tevékenysége elleni tiltakozásának. El kell érni, hogy az elnyomott népek mindig számíthassanak a függetlenségükért folytatott harcukban az

elnyomó nép munkásosztályának segítségére és szolidaritására.^{24/}

A Szocialista Párt vezetősége azonban elutasította a kommunisták minden a háború elleni egységszront megalakítására irányuló kezdeményezését.

Az SKP arra számított, hogy a rif függetlenségi mozgalom majd forradalmi helyzetet teremtsen Spanyolországban. Valójában a párt eltúlozta a forradalmi harc szervezettségét, mivel nem rendelkezett annak megvalósítására elegendő befolyással a tömegek között, hisz a sorozatos letartóztatások következtében a kommunisták egyötöde sínylődött börtönben. Primo de Rivera a marokkói katonai vereségek után belpolitikai téren próbált sikereket elérni, s tömegesen vetette börtönbe azokat a kommunistákat, akik úgy nyilatkoztak, hogy szolidárisak a Rif felkelőivel.^{25/}

Közben Abd el Krim már 1922-ben Franciaország és Nagy-Britannia kormányához és a Népszövetséghez fordult, hogy segítsék elő a békétárgyalások megkezdését a spanyolokkal. Habár 1923. tavaszán a tárgyalások megkezdődtek, eredményt nem hoztak, s a harcok teljes intenzitással folytatódtak.

Mindezek hatására a Spanyolországban uralkodó forradalmi szellem behatolt a hadseregbe is. 1923 májusában két hónapig tartó sztrájk bontakozott ki Katalóniában, ahol a hagyományosan szeparatista katalánok mindvégig szimpátiával kísérték a rif harcokat. 1923 augusztusában Malagában fellázadtak a katonák. A csapatok elutasították a hajóra szállást, s José Sánchez Barraso tizedes vezetésével megtámadták az elszállításukra kirendelt hivatalnokokat,

akik közül egyet megöltek, hármat pedig súlyosan megsebesítettek. A véres összetűzés után Barrosot halálra ítélték.^{26/} A fokozódó nacionalista megmozdulások, a tömegmozgalmak újabb lendülete és a spanyol területi és anyagi veszteségek Marokkóban még inkább megerősítették a reakciós erők szándékát abban, hogy kemény diktatórikus rendszert vezessenek be.

Így nem véletlen, hogy éppen Katalónia lett a Primo de Riverát hatalomra juttató katonai puccs színhelye. Salvador de Madariaga spanyol történész megjegyzi, hogy a diktatúráért történelmileg kialakult négy erő szállt síkra: "a hadsereg, a szélsőjobb, a liberális párt egy része, s a király".^{27/} A Picasso tábornok vezette parlamenti bizottság cortes elé terjesztett jelentésében több felelős beosztású tiszt mellett XIII. Alfonzot jelölte meg az anuáli katasztrófa egyik felelősének.

Az 1923. szeptember 13-i puccsal hatalomra kerülő Primo de Rivera korábbi nyilatkozatai alapján nem mutatkozott szélsőségesen elkötelezettnek a marokkói háború mellett. 1917-ben a Marokkóban katonai szolgálatot teljesítő tábornokot éppen háborúellenes nyilvános előadása miatt mozdították el Cadiz katona kormányzói tisztségéből: "A spanyol intervenció egy szerencsétlen balfogás Marokkóban. Hazafiásan akkor cselekszünk, ha feladjuk Marokkót. A további kitartás ebben a sajnálatos kalandban, amely ezrével szedte a hiábavaló áldozatokat, azt jelenti, hogy felidézzük Spanyolország pusztulását. Tépjük el minden köteléket, melyek bennünket Afrikában fogva tartanak, mielőtt azok olyan szorossá válnak, hogy megfojtanak bennünket."^{28/}

Miután a katonai direktórium vezetője lett, Primo de Rivera habár óvatosabban, de továbbra is Marokkó részleges kiürítését hangoztatta. Amikor azonban 1924 júliusában a tengerparti Tetuán és Ceuta környékén elhúzódó harcok a két fontos támaszpont elvesztésével fenyegettek, Primo de Rivera a helyszínre utazott. A revansot követelő katonai direktórium kénytelen volt belátni annak nehézségeit. Ez fejeződik ki az 1924. szeptemberi felhívásából is. "A bennszülött lakosság általános felkelése csapataink minden állását fenyegeti. Ez igazi háború, és erre ugyanilyen háborúval kell felelni."^{29/}

A mind nagyobb emberi és anyagi áldozatot követelő, egyre költségesebb háború miatt Spanyolország kimerült, s egyre nehezebben tudta vállalni a gyarmattartó hatalom pozíciójával járó terheket. Ez derül ki 1924-25-ös költségvetési adataiból is: 2.941.724.894 pezetából 1.084.572.181 pezetát fordítottak katonai célokra, ami az állami összkiadások 37%-át jelentette (ez bevételének 39%-a). Marokkóra 279.433.000 pezetát költöttek. (Ugyanekkor a Rif Terület Gyarmatosító Társaságának osztaléka 1924-re 75 pezetára nőtt az 1923-as 55 pezetáról.)^{30/}

1924-re a néptömegek belefáradtak a háborúba, s a balsikerek sorozatának következtében a háború már az uralkodó osztályon belül sem volt népszerű. Egyre világosabbá vált, hogy folytatása csupán néhány tőkés, a hadseregszállítók és a tisztikar érdeke, akik a Társaság révén a Rif ásványkinccseiből próbáltak busás profithoz jutni.

A rif háború nemzetközi visszhangja

Már 1924-ben is úgy tűnt, hogy a spanyol protektorátus sorsa nem kizárólag a harcoló feleken fog eldőlni, a Rifben kialakult helyzet más országok politikai és gazdasági érdekeit is komolyan érinti. A korábban Marokkóban privilégiumokkal rendelkező nagyhatalmak elvesztett jogaik visszaszerzésére láttak lehetőséget a kialakult helyzetben. A Kommunista Ifjúsági Internacionálé VB felhívásában és a KI VB dokumentumaiban egyaránt világos utalás történik arra, hogy a marokkói háború egy nemzetközi konfliktus csíráit hordozza magában, előrevetíti egy új világháború képét.^{31/}

Anglia a marokkói konfliktus olyan megoldását tervezte, amely eredményeként a Rif állam széleskörű önkormányzatot kapna, miközben Spanyolország szuverenitása formailag továbbra is megmaradna. Ez az álláspont az angol befolyás megszilárdítására törekvő angol üzletemberek érdekeit tükrözte. Egy részük támogatta a Londonban 1925. július 4-én megalakult Rif Bizottságot, amely célja a rifek gyógyszerekkel, kötszerekkel, élelmiszerrel történő támogatása, s kedvező közvélemény kialakítása a rif események mellett.

Olaszország szintén a protektorátus felállításával elvesztett jogait szeretne volna visszaállítani. A független Rif Köztársaság elismerése már sokkal kedvezőtlenebb lett volna a szomszédos területek felett befolyással rendelkező Franciaország számára. Franciaország - amelynek fontos nyersanyagforrást jelentettek az észak-afrikai gyarmatok, ahova kapitalistái jelentős tőkét fektettek be - nem engedhette

meg az események számára kedvezőtlen alakulását.

A rif győzelmek nagy visszhangot váltottak ki az egész muzulmán világban, s Abd el Krim maga is számolt az iszlám rokonszenvével. 1925-ben az indiai Balgaumban megtartott iszlám kongresszuson több, mint 2000 mohamedán delegátus szavazott a rifkabilokkal való szolidaritás kinyilvánítása mellett. Abd el Krim számos üzenetet kapott londoni és indiai titkos társaságoktól is.

Különösen az észak-afrikai gyarmatok lakossága, Francia-Marokkó, Algéria, Tunézia, Egyiptom népe kísérté határtalan érdeklődéssel a marokkói hadműveletek alakulását. A rif állam fennmaradása vonzó példát jelentett számukra. A francia kormányt ellenben aggasztotta. Abd el Krim győzelmei ugyanis megrendítették a francia uralmat Algériában és Tunéziában, ahol egyre több szolidáris megnyilvánulás történt. Erre utal a tunéziai főrezidensnek a francia külügyminisztériumnak 1925. július 9-én tett jelentése is: "Az általános szimpátia minden rétegben megnyilvánul Abd el Krim iránt, akit hősnek tartanak. Nem kell ámítani magunkat, a rif háború súlyos következményekkel fog járni a francia befolyású Tunéziában. Hadseregünk győzelme komoly hatással lesz és megerősíti presztizsünket."^{32/}

Ugyanakkor Franciaországban attól tartottak, hogy a Rifben zajló események lendülete Francia-Marokkóban is egy általános felkelést vált ki. Az itt lakó törzsek megalakulása után szoros kapcsolatba kerültek a Rif Köztársasággal, amelynek az Uergha folyó völgye lett az éléstára. Ez a határövezet 20-30 km-es földszáv, amelyet sem a spanyolok, sem a franciák nem foglaltak el, s korábban pontos határvonal meg-

vonására sem törekedtek.

Habár a rif kormány békés, jószándékú kapcsolatok kiépítésére törekedett a marokkói francia hatóságokkal, a franciák 1924 őszén egy erődvonalat építettek ki az Uergha folyó völgyétől 20 km-re északra, amely a rif államot elzárta fontos élelmiszerforrásától. Az elszaporodó összecsapások következtében a franciák kezdetben megpróbálták a rifekre hárítani a háborús felelősséget, majd megkezdték a hadműveleteket. 1925 áprilisában a rif hadsereg védekező hadmozdulatai két fő irányban bontakoztak ki: a francia protektorátus fővárosa, Fez ellen, és a Fez-Algír vasútvonal mentén fekvő fontos stratégiai pont, Taza ellen. A francia-rif háború első szakaszában (1925. április-június) a francia védelmi vonal összeomlott, s a spanyolok után most már a franciák is belátták, hogy nem "egyes rablóbandák" megbüntetésével kell számolniuk: "Igazi háborúról van szó, egy elszánt és tehetséges vezér ellen, akinek tekintélye és ereje az elmúlt hat hónap alatt roppant méretűvé növekedett."^{33/}

A Rif Köztársaság elleni harcban elszenvedett kudarcok után Franciaország a spanyol imperializmussal való ellentétét félretéve kész volt az együttműködés kialakítására. 1925. június 9-én a két fél között Madridban katonai-politikai megállapodás született az összehangolt műveletek folytatására, a Rif Köztársaság közös tengeri és szárazföldi blokádjának alá vételére. 1925 augusztusában Marokkóban már közel 200 ezer francia és több, mint 100 ezer spanyol katona harcolt Abd el Krim 70 ezer katonájával szemben. Ilyen erőviszonyok mellett Abd el Krim esélyei minimálisra csökkentek: a rifek-

nek két arcvonalon kellett hadat viselniük, másrészt azok az előnyök, amelyek az ellenség politikai helyzetének addigi bizonytalanságából eredtek, most megszűntek.

A rif háború és a francia munkásmozgalom

Bár a spanyol dolgozók háborúellenes megmozdulásai is jelentősek, a Francia Kommunista Párt vezette munkásságnak még nagyobb eredményeket sikerült elérnie. A jaures-i antimilitarista hagyományok, az FKP parlamenti képviselője erősebb bázist teremtettek a marokkói háború nyomán kibontakozó antimilitarista harchoz. 1925 februárjában a párt táviratot küldött Abd el Krimnek: "A kommunista párt Végrehajtó Bizottsága és a Kommunista Ifjúság Nemzeti Bizottsága üdvözli a marokkói népnek a spanyol imperializmus felett aratott csodálatos győzelmét és köszönti bölcs vezérét".^{34/} A továbbiakban kifejezték reményüket, hogy a spanyol imperializmus feletti végleges győzelem után együtt fogják folytatni a harcot a francia és az európai proletariátussal a marokkói föld teljes felszabadításáért.

Ezek után 1925 áprilisában Thorez vezetésével megalakult a Párizs területi akcióbizottság - az FKP, a CGTU, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, s a Volt Frontharcosok Köztársasági Szövetsége részvételével - a munkások életfeltételei javítására, valamint a Marokkóban és Szíriában folyó igazságtalan gyarmati háború ellen. Az akcióbizottság tevékenysége széles területet fogott át. Külön propagandát fejtett ki a nők, a katonák és a gyarmati népek irányában. A nők - többségük-

ben világháborús özvegyek és olyan anyák, akik fiai Marokkóban harcoltak - első ízben tartottak nagygyűlést, ahol a háború befejezését követelték. A hadseregben, a Kommunista Ifjúsági Szövetség aktivistáit is bevonva, a háborút elítélő arab és francia nyelvű röpiratokat terjesztettek a katonák között. Egymást érték a tiltakozó nagygyűlések és tüntetések. Május 16-án 15 ezer dolgozó tiltakozott a Luna-parkban, majd 24-én 60 ezres tömeg tüntetett Párizsban. A világháború ki-robbanásának évfordulóján, augusztus 2-án szintén nagy megmozdulásra került sor, "Ne kövessük el az 1914-es hibákat" jelszó hangoztatásával.

Az akcióbizottság próbálkozásai a munkásegységfront megvalósítására sikertelenek maradtak az SFIO elutasítása miatt. A szocialisták a parlamentben 1925 folyamán valahányszor a kommunisták interpellációt nyújtottak be, mindig annak elutasítása mellett szavaztak.

Spanyolországhoz hasonlóan Franciaországban is megosztott volt a szocialista párt vezetősége. A gyarmatosítás szocialista hívei és a reformista szakszervezetek vezetőinek egy része a háborút üzenő imperialista kormányok politikáját támogatta. A másik csoport háborúellenes pacifista szólamok hangoztatásával próbálta megnyerni a dolgozók tömegeit, ezzel semlegesítve az antimilitarista törekvéseket. A szocialisták álláspontja alakításában azonban szerepet játszott az is, hogy munkáspárt lévén tartaniuk kellett a belső és a nemzetközi problémáktól, ezért időnként kompromisszumra voltak kénytelenek hajlani. A háború okozta gazdasági nehézségek tükröződtek a szocialisták politikájában. Akik korábban a

"baloldali blokk" szilárd támaszát adták, 1925-re kénytelenek voltak bíráltni tevékenységét azért, hogy befolyásukat továbbra is megtartsák körükben. A szocialista munkások öntudatos része ekkorra már mind Spanyolországban, mind Franciaországban a kommunisták oldalára állt, s az egységfrontot támogatta. Maga Thorez is felhívta a figyelmet a szocialista dolgozók megnyerésének fontosságára. Rámutatott arra, hogy a szocialista munkások érdekei állnak a legközelebb a kommunista munkásokéhoz, ezért "A szocialista munkásokat kell megnyerni, és nem reformista vezetőkkel keresni a megegyezést".^{35/}

Így történt, hogy 1925 májusában Gironde, Haute - Garonne és Rhone megyékben a reformista szakszervezeteknek a marokkói háború és a kormány ellen irányuló élénk tiltakozására került sor.

Az akcióbizottság kezdeményezésére szocialista párti munkásokat és CGT-tagokat sikerült megnyerni. 1925. július 5-én elfogadták egy 24 órás sztrájk tervét. Ezt követően a kommunisták nagyszámú tiltakozó gyűlésére került sor az ország több pontján: Lille-ben, Lyonban, Strassbourgbán, Marseilles-ben. Sokhelyütt a szocialista munkások is csatlakoztak ezen megmozdulásokhoz. A gyűléseken támogatták a CGTU 24 órás sztrájkra vonatkozó tervét.

Ezt követte 1925. július 28-án Párizsban a francia, a spanyol és az angol szocialisták gyűlése ahol közös nyilatkozatot fogadtak el a "béke helyreállítása" érdekében. Követelték, hogy

1/ Spanyolország ismerje el a Rif Köztársaság függetlenségét.

2/ Jelöljék ki a pontos határvonalat. Ha nem sikerül, a

Népszövetség elé vigyék az ügyet.

Végül október 12-én közel egymillió munkás sztrájkolt az országban. A háborús veszély fokozódására más országok kommunista ifjúsági szervezetei is tiltakozással válaszoltak. Az Európai Ifjúsági Szervezetek berlini konferenciája 1925. július 22-én külön felhívásban fordult Franciaország fiataljaihoz. Üdvözölte azon ifjú munkásokat, parasztokat, katonákat, akik a kommunista ifjúsággal karöltve harcolnak a háborúért felelős imperializmus ellen, majd utal az elkövetkező feladatok nehézségeire is. "Még hatalmas munkát kell elvégeznünk. A Marokkóban folyó imperialista háború elleni harc egyre fokozódó energiát fog kívánni..."^{36/} A munkásfiatalok feladatát az antimilitarista harcra való mozgósításban jelezte meg.

A KI mellett a Kommunista Ifjúsági Internacionálé VB is elítélte a szocialista pártoknak a háborús veszély jelentkezésekor tanúsított közömbösségét és tétlenségét. Élesen bírálta a szocialista munkásifjúságot is amiatt, hogy képtelen a határozott cselekvésre, s a kommunista ifjúsággal való összefogásra. "A szocialista fiatalok - miután kifejezésre juttatták pacifista magatartásukat, a II. Internacionálé uszályában meneteltek kéz a kézben azokkal, akik a francia kamarában éppen akkor fogadták el a marokkói háború céljait szolgáló hiteleket."^{37/}

Ennek ellenére a Szocialista Munkásinternacionálé vezetősége 1925. szeptemberéig nem nyilatkozott a marokkói kérdésről. 1925-ben marseilles-i kongresszusán a képviselők

meg sem említették a Marokkóban folyó háborút, holott egész idő alatt csapatok indultak Marseilles-ből a marokkói front-ra. A kongresszus végén - vita és hozzászólás nélkül - egyhangúlag elfogadtak egy határozatot, amelyben követelték, hogy Spanyolország és Franciaország hozza nyilvánosságra a békefeltételeket, javasolták a Rif Köztársaság elismerését, a határok pontos megállapítását és a Népszövetség bevonását a rendezési folyamatba.

A szocialisták kritikájuk ellenére is, gyakorlatilag azzal, hogy a rif probléma rendezését a kormányokra bízták támogatták a kormányok politikáját.

A kongresszus a tömegekkel való bármiféle kapcsolat nélkül folyt le, holott ezzel egyidőben ülésezett egy munkás-paraszt kongresszus is, amelyet az FKP hívott össze a marokkói háború elleni tiltakozásra, s ahol mintegy ezer munkás, párttonkízüli, szocialista, reformista, kommunista fogadott el forradalmi antiimperialista határozatot. A hatalom tilalma ellenére kivonultak az utcára, s a marokkói háború elleni tiltakozásul forradalmi jelszavakat hangoztattak. A tüntetést a fegyveres erők szétverték, a megmozdulásnak sok sebesültje lett. "2 kongresszus - 2 világ" - írta az eseményről Valeckij.^{38/} Az idézet jól tükrözi, hogy a munkásmozgalom két irányzata éppen a marokkói események kapcsán hozott állásfoglalásokban határolódott el véglegesen egymástól.

"Miért hallgat Amszterdam?" c. cikkében a reformista szakszervezeti Internacionálé passzivitása okát kereste a szociáldemokrata Berner Tagwacht. Leon Jouhaux az Amszterdami Szakszervezeti Internacionálé elnöke "Marokkói ügyek" c. cikkében

kénytelen volt állást foglalni az eseményekkel kapcsolatban.

"A kormánynak egy ténnyel kellett szembenéznie, s a veszélyhelyzetben semmi kétség sem férhet fellépése jogosságához. Bízzunk a kormányban!"^{39/} Jouhaux opportunistá álláspontja megegyezett a francia és a spanyol "baloldali blokk" álláspontjával, amelyek a rif háborút az anyaország részéről "védekező háborúnak" nyilvánították. A szocialisták és a szindikalista reformisták - akárcsak 1914-ben - néhány pacifista megnyilvánulás után 1925-ben is "a háború beszélyben van" jelszavával szövetségre léptek a burzsoáziával. "Hazugsághoz folyamodtak, csak hogy becsapják a munkásságot és a marokkói háborúval való megbékélésre kényszerítsék".^{40/}

Az 1925-re nemzetközivé szélesedő tiltakozás ellenére a harc folytatódott a rif fronton. A rif hadsereget azonban 1925 őszén még nem sikerült felszámolni, mert a rifek a túlerő miatt kerültek a nyílt ütközetet, s inkább a partizánharcokra szorítkoztak. A rif kormány 1925 decemberében ismét kifejezésre juttatta békeszándékát. A rif békefeltételek nyilvánvalóan nem képezhették a békekötés alapját:

- A Népszövetségnek el kell ismerni és szavatolni kell a rif államot
- a rifkabilok elismerik a marokkói szultánt fő hűbéruruknak
- korlátozott számú hadsereget tarthatnak.
- Spanyolország és Franciaország kisebb kölcsönt nyújt a rif államnak az ország gazdasági fejlesztésére.
- Spanyolország megtartja Ceutát és Melillát az erődökkel és a vasércbányákkal együtt.

1926 áprilisában a francia és a spanyol kormány - hogy időt nyerjen egy újabb együttes támadás előkészítéséhez - hozzájárult a béketárgyalások megkezdéséhez. Mivel a francia-spanyol delegáció teljesíthetetlen feltételeket támasztott (a rif törzsek lefegyverzése) a tárgyalások május 6-án megszakadtak, és május 7-én újra támadást indítottak a francia-spanyol csapatok. 1926. május 22-én Abd el Krim - látva az ellenség túlerejét - beszüntette a fegyveres harcot.

x

A rif felkelés célja kezdetben a gyarmati rendszer kialakulásának megakadályozása volt, s az Abd el Krim vezette alakulatok csak a protektorátus belsejébe nyomuló spanyol hadsereg feltartóztatására törekedtek. Az érintett európai nagyhatalmak csak idővel látták be, hogy egy szervezett hadsereg szervezett ellenállásával kell szembenéznük, s ez feltételezte a rif siekrekét az ellenséggel folyó harcban. Ebben a legnagyobb érdem Abd el Krimé, mert a rif törzsek benne találták meg azt a garanciát, amely egy sikeres felkeléshez szükséges. Képes volt megteremteni az addig egymással is szemben álló törzsek között azt az egységet s erkölcsi összetartozást, amely lehetővé tette számukra, hogy megvédjék szabadságukat az idegen elnyomókkal szemben.

A marokkói háború nem csupán egy helyi jelentőségű esemény, hanem már a nemzeti felszabadító küzdelem kezdeti formája, az 1918 utáni forradalmi fellendülés, a gyarmati országok társadalmi és politikai tekintetben egyaránt sokszínű

antikolonialista mozgalmának a része, amely során kísérlet történt arra is, hogy állami keretet adjanak az ellenállásnak.

A rif háború jellegének meghatározásával azonban a dzsihad, a szent háború eszméjét sem lehet figyelmen kívül hagyni. Abd el Krim 1921. júniusi felhívásában is utal erre. "Muszlimok! Ne várjatok semmit Spanyolországtól! A Korán azt mondja: aki szent háborúban hal meg, dicsőséget szerez!"^{41/} Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy vallási háborúról lenne szó. Mindössze arra utal, hogy a vallási tartalom is szerepet játszott a törzsek összefogásában, de csak annyiban, amennyiben az európai keresztény hódítókat próbálták megakadályozni egy iszlám terület elfoglalásában.

J E G Y Z E T E K

1. M. V. Frunze: Sztátyi is recsi. Moszkva, 1939. 205.
2. David S. Wolman: Rebels in the Rif. London, Oxford University Press, 1969. 18-19.
3. Berenguer tábornok ill. Silvestre tábornok a spanyol tábornoki karból 1920 elején megszervezett marokkói Idegenlégió, közismert nevén a Terció tagjai közül kerültek ki.
4. Landreit de Lacharière: La rêve d'Abd el Krim. Paris, 1925. 117.
5. Muhamed bin Abd el Krim a Rif Köztársaság megalapítója és vezetője apja a Beni Urriaguel törzs kaiddja volt egészen 1920-ig, amikor a törzs egyik, a spanyolok által felbérelt tagja - állítólag - megmérgezte. Az idős Abd el Krim felismerte a Rif gazdasági jelentőségét, ezért a spanyolok jóváhagyása nélkül a német Mannesmann céggel kötött kereskedelmi szerződést. Francia - és spanyol-ellenes nézeteket vallott, s a kiutat egy német uralomban látta. A spanyolok miután tudomást szereztek tevékenységéről, házáat felgyújtották, őt magát pedig híveivel együtt a hegyekbe száműzték. 1919-ben két fia csatlakozott hozzá, s megkezdtek a fegyveres ellenállás szervezését. A tíz évvel fiatalabb testvér Mhamed bin Abd el Krim, aki Madridban folytatott bányamérnöki tanulmányokat, bátyjához hasonló tehetséges és figyelemre méltó személyiség volt. A kettejük közötti névhasználat abból fakad, hogy a rifek között szokás volt az apai nagyapa után nevet adni: Muhamed és Mhamed ugyanannak a névnek két változata.
6. J. Cabello Alcaraz: Historia de Marruecos. Tetuan, 1954. 282. Idézi: David S. Woolman: Rebels in the Rif. London, 1969. 89.
7. M. V. Frunze: Az európai civilizátorok és Marokkó. Válogatott Művei II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, 1959. 512., 521.
8. A. Barea: The Forging of a Rebel. New York, 1946. 251.
9. Uo.: 285.
10. A. Vivero: El Derrumbamiento: la verdad sobre el desastre del Rif. Madrig, 1922. 131.

11. A hivatalos jelentésben 13.192 elesett katonáról, 400 gépágyúróról és 129 ágyúróról, több mint 20 ezer puskáról, nagymennyiségű lőszer- és élelemvesztéséről számoltak be. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek a spanyolok által bevallott adatok a valóságosnál lényegesen kisebbek. C. Herrera and I. García Figueras: Acción de España en Marruecos. Madrid, 1929. 365.
12. A Rif Köztársaságnak saját zászlója is volt: piros alapon a baloldali részen egy zöld hatágú csillag és félhold.
13. P. Szemar: Vojna v Marokko. Leningrád, 1925. 36.
14. J. Rogér-Mathieu: Mémoires d'Abd-el-Krim. Paris, 1927. 86.
15. "La guerre au Maroc", - "Les dossiers de l'agitateur". Paris, 1933. N° 17. 23.
16. W. B. Harris: France, Spain and the Rif. London, 1927. 77.
17. Maria- Rosa de Madariaga: Le Parti Socialiste espagnol et le Parti communiste d' Espagne face a la révolte rifaine. In: Abd el Krim et la Republique du Rif. Paris, Maspero, 1976. 329.
18. 2-oñ kongressz Kommuniszticzeszkovo Internacionala Sztyenograficeszkij atcsot- zaszedanyije csetvjortoje. Petrográd, 1921. 112.
19. G. Valeckij: Puty k vlasztyi Vtorovo Internacionala. Kommunijiszticzeszkij Internacionál, 1925. N° 8. 55.
20. 2-oñ kongressz Kommunijiszticzeszkovo Internacionala Sztenograficeszkij atcsot - zaszedanyije csetvjortoje. Petrográd, 1921. 125.
21. Protokólü II. kongressza Kominterná. Dopolnyityejnüle teziszi no nácionájnemu i koloniájnomy voproszam. Petrográd, 1921. 498.
22. 2-oñ kongressz Kommuniszticzeszkovo Internacionálá Sztyenograficeszkij atcsot - zaszedanyije csetvjortoje. Petrográd, 1921. 98.
23. Protokólü II. kongressza Kominterná. Rezoljúcija po nacionájnemu is koloniájnemu voproszam. Petrográd, 1921. 494.
24. Kp Spanies schlägt die Einheitsfront gegen den Krieg in Marokko vor. Inprekorr, 1925. június 20. 687.
25. Die Spanier in Marokko. Inprekorr, 1925. április 18. 446-447.
26. M. R. de Madariaga, 329.

27. Salvador de Madariaga: España. Madrid, 1934. 306. Idézi: J. García: Spanyolország a XX. században. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 83.
28. Der Spanische Imperialismus in Marokko. Inprekorr, 1926. június 4. 1291.
29. M. V. Frunze, 517.
30. Der Spanische Imperialismus in Marokko. Inprekorr, 1926. június 4. 1291.
31. Die kommunistischen Jugendverbände Europas und das EKKJI an die arbeitende Jugend! Inprekorr, 1925. június 20. 685.
32. Mustapha Kraiem: Nationalisme et syndicalisme en Tunisie 1918-1919. Tunis UGTT, 1976. 627.
33. Le Temps, 1925. május 25.
34. B. Pureckij: Marokko. Moszkva, 1953. 99-100.
35. M. Thorez: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra, 1952. 14.
36. Die Konferenz der Kommunistischen Jugendverbände Europas an die kommunistische Jugend Frankreichs. Inprekorr, 1925. augusztus 1. 869-870.
37. Die kommunistischen Jugendverbände Europas und das EKKJI an die arbeitende Jugend. Inprekorr, 1925. június 20. 685.
38. G. Valeckij: Marszejszkij kongressz II. Internacionala. Kommunisztjicseszkij Internacional, 1925. N° 9. 102.
39. A. Lozovszkij: Párizs-Breszlavl-Szkarboro. Kommunisztjicseszkij Internacional, 1925. N° 9. 108-109.
40. Demonstrationstreiks in Frankreich, Vorbereitung eines 24 stündigen allgerneinen. Inprekorr, 1925. október 3. 1169-1170.
41. J. Gabello Alcaraz, 282.